

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОБЛЕМ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147:37.013.74:001.891.3

DOI: 10.31652/2412-1142-2024-73-46-53

Басюк Наталія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
початкової освіти та культури фахової мови,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна
ORCID ID: 0000-0002-5964-6098
natabasyuk@ukr.net

АКСІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті рахцентјdfuj увагу на розкритті сутності аксіологічного підходу в розвитку емоційного інтелекту майбутніх фахівців початкової школи. Цінності розглядаються як головні орієнтири, що спрямовують мислення, і як основні напрями, які визначають й координують поведінку особистості майбутнього вчителя. Проаналізовано поняття «цінність», «система цінностей» як категорії філософії, соціології, психології, педагогіки. Перераховано основні наукові концепції емоційного інтелекту та з'ясовано сутність поняття «емоційний інтелект». Встановлено, що по відношенню до цінностей емоційний інтелект має двоїтий характер: з одного боку, індивід у власних проявах емоцій орієнтується на сформовану в нього систему цінностей; з іншого – емоційний інтелект впливає на формування цінностей і світоглядної позиції особистості. Відмічено, що в своєму складі цінності містять ірраціональну складову, оскільки стають духовним надбанням, особистісним утворенням завдяки сполученню раціонального й емоційного. При цьому емоційна сторона займає домінуючу й випереджувальну позицію. Розглянуто погляди зарубіжних і вітчизняних учених (М. Рокич, Ш. Шварц, А. Маслоу, В. Франкл, І. Бех, Т. Мотуз) до змісту цінностей і педагогічних цінностей та різні підходи до їх класифікації. Емоційний інтелект з опорою на власну систему цінностей і ціннісних орієнтацій допомагає вчителю початкової школи визначати й розуміти власні емоції та емоції вихованців, піддавати їх етичній оцінці відповідно до власної ціннісної системи координат, керувати почуттями й емоціями, стримувати їх інтенсивність залежно від ситуації, не допускати, а в разі їх появи – залагоджувати конфлікти, приймати правильні рішення в ситуації вибору. При цьому зберігаються здорові взаємини з учасниками освітнього процесу й відсутнє розходження з системою особистісних цінностей. Орієнтування на цінності істини, добра, краси, справедливості, совісті, чуйності та інші допомагають студентам стати справжніми гуманними педагогами, для яких дитина – найвища цінність.

Ключові слова: емоційний інтелект; аксіологічний підхід; цінності; система цінностей; майбутній учитель початкової школи.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Характер педагогічної взаємодії і професійно-педагогічної комунікації в значній мірі залежить від сформованості емоційного інтелекту вчителя. Володіючи навичками емоційного інтелекту, зокрема, навичками самопізнання, самоконтролю, саморегуляції та іншими, що впливають з елементів нормативної етики, педагог може більш якісно розуміти й усвідомлювати власні емоції, піддавати їх етичній сегрегації, керувати ними й контролювати себе в напружених ситуаціях, орієнтуватися в

зовнішніх виявах психоемоційного стану інших людей і, враховуючи їх, досягати взаєморозуміння. В критичній ситуації емоційний інтелект дає змогу особистості прислухатись до власних емоцій і, керуючись системою особистісних цінностей й усталених ціннісних орієнтацій, прийняти найкраще рішення. Саме цінності, а точніше ціннісні орієнтації, які виражають домінуючі потреби, інтереси і цілі особистості, становлять фундаментальну основу емоційного інтелекту. Вони координують і спрямовують поведінку людини, визначають, яку позицію вона займе відносно себе, іншої людини, навколишнього світу. Сформована система цінностей визначає особливості мислення, характеру, поведінки, світогляду. В свою чергу, емоційний інтелект впливає на формування ціннісних орієнтацій і світоглядної життєвої позиції особистості.

Розвиток емоційного інтелекту майбутніх вчителів початкової школи неможливий без цілеспрямованого формування їх аксіологічної сфери. Її інтенсивний розвиток детермінується сензитивними особливостями студентського віку, серед яких: активна соціалізація й засвоєння нових соціальних ролей, становлення характеру й інтелекту, активний розвиток морально-естетичних потреб і почуттів, переоцінка цінностей, орієнтація на професійні цінності й ціннісне ставлення до майбутньої професії, формування професійних якостей. Аксіологічний підхід до розвитку емоційного інтелекту майбутніх фахівців початкової ланки освіти передбачає формування в студентів системи ціннісних орієнтацій як головних внутрішніх стандартів, керівних принципів, орієнтування на які забезпечує здатність впоратися з власним емоційним станом, контролювати перебіг емоцій та поведінку, підпорядковувати власні бажання свідомо поставленій меті, досягати емоційного комфорту й успішної соціальної взаємодії. Формування аксіологічної сфери майбутніх вчителів початкової школи на етапі їхньої професійної підготовки розглядається як необхідна передумова й підґрунтя розвитку емоційного інтелекту. В умовах вузівської освіти важливо сформувати таку систему цінностей, яка б відповідала загальнолюдським нормам моральності та забезпечувала гуманістичну спрямованість професійно-педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аксіологічна проблематика достатньо широко розкрита в сучасному вітчизняному і зарубіжному науковому дискурсі. Вперше до неї звернулися в 20-тих роках ХХ століття соціологи Ф. Знанецький і У. Томас, ввівши до наукового обігу поняття «цінність». В рамках соціологічної теорії «цінність» визначалась як соціальна установка, що регулює поведінку особистості. У 60-70-тих роках ХХ століття ця категорія активно досліджується у філософії, соціології, політології, естетиці, психології, педагогіці. Значний вклад у розвиток психології цінностей зробили В. Білські, А. Лазурський, Л. Леонт'єв, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, М. Рокич, Д. Франкен, В. Франкл, Ш. Шварц. Вони розглядають цінність як сукупність важливих якостей внутрішньої структури особистості, які є для неї особливо значущими. У сучасній вітчизняній науці різноманітні аспекти аксіологічної проблематики вивчали С. Алієва, В. Андрущенко, І. Бех, О. Безносюк, М. Боришевський, М. Головатий, М. Євтух, К. Журба, І. Зязюн, Т. Калюжна, З. Карпенко, В. Кремень, В. Крижко, В. Лаппо, А. Міщенко, Т. Новікова, Т. Олинець, Т. Потапчук, М. Савчин, А. Солодка, Н. Ткачова, С. Федоренко, І. Шкільна та багато інших. Розвитку цінностей і ціннісних орієнтацій майбутніх учителів під час професійно-педагогічної підготовки присвячені праці Є. Бондаревської, А. Буліної, Е. Заредінової, С. Кульневич, Р. Пріми, В. Огнев'юка, Є. Шиянова та інших учених. У цих працях особлива увага приділяється створенню умов, які забезпечують суб'єктну позицію студентів у формуванні їх ціннісних орієнтацій.

Поняття «емоційний інтелект», яке вперше з'явилося у працях М. Белдока (1964 р.) і Б. Ленера (1966 р.), знайшло продовження в концепціях емоційного інтелекту, що висвітлювали підходи до розуміння сутності феномену і його теоретичної структури. Пік розвитку теорії емоційного інтелекту спостерігається після появи в науковому світі теорії множинного інтелекту Г. Гарднера, яка представляла модель інтелекту, що містила, окрім

інших видів, внутрішньоособистісний і міжособистісний інтелекту. Ці два види інтелекту мали безпосереднє відношення до емоційного інтелекту. Натепер у зарубіжній науці найбільш переконливими й експериментально підтвердженими вважаються: теорія емоційної компетентності Д. Гоулмана, некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р. Бар-Она, модель здібностей Дж. Майєра і П. Селовея, диспозиційна модель К. В. Петрідеса й Е. Фернхема, новітня потокова модель Т. Бредберрі та Дж. Гривз.

В українському науковому просторі проблема емоційного інтелекту є предметом дослідження С. Дерев'янка, В. Зарицької, Є. Карпенка, Н. Ковриги, Т. Котик, О. Лящ, О. Новак, Е. Носенко, М. Шпак та інших.

У класичному вигляді визначення емоційного інтелекту звучить так: це здатність визначати й розуміти власні емоції та емоції інших людей і управляти ними. Вчені встановили, що емоційний інтелект включає чотири групи здібностей: усвідомлювати власні емоції; впливати на власний емоційний стан, тобто керувати ним; відчувати інших людей (за зовнішніми сигналами: мімікою, інтонацією, жестами, поведінкою); впливати на емоції інших людей. Емоційний інтелект включає когнітивні, емоційні та соціальні вміння й навички.

Водночас, незважаючи на активний інтерес учених до проблем цінностей, ціннісних орієнтацій і емоційного інтелекту, питання взаємозв'язку між ними, розгляд аксіологічних основ емоційного інтелекту не були предметом спеціальних досліджень, що актуалізує необхідність висвітлення зазначеної проблеми з педагогічного погляду.

Мета статті полягає в аналізі аксіологічного підходу та визначенні ролі цінностей у розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Людина сприймає світ крізь призму переконань, вірувань, цінностей, внутрішніх настанов. Вони, в свою чергу, впливають на мислення, емоційні реакції, прийняття рішення і поведінку, життя загалом. В емоціях та почуттях виявляється оцінно-ціннісне ставлення особистості до предметів та явищ навколишнього світу, норм і правил поведінки, прийнятих у соціумі. Крім того, емоційні переживання викликають саме ті об'єкти, які набувають для неї особливого значення, не залишають байдужою, стають цінними, тому що сприяють або перешкоджають задоволенню потреб. Отже, саме емоції визначають цінності людини. Дійсність усвідомлюється у двох площинах – ідеальній і реальній, при чому ідеальний світ постає як взірєць по відношенню до реального. Цінності допомагають людині творити соціально привабливий світ – світ ціннісних образів. Цінність завжди вказує на емоційне ставлення суб'єкта до дійсності, наголошуючи на її значущості для нього. Тобто цінностям обов'язково властивий особистісний смисл.

Поняття значущості, корисності, вартості покладено в основу багатьох визначень цього поняття. Так, «Академічний тлумачний словник української мови» поняття «цінність» трактує як «те, що має певну матеріальну або духовну вартість» [1, с. 332]. Дослідник В. Гладь пропонує своє формулювання: «Цінністю вважається будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини, заради якого вона діє, витрачає сили, заради якого вона живе» [2]. С. Максименко називає цінністю «те, що слугує людині і є одним з виявів: добра або зла, істини або хибності, прекрасного або потворного, дозволеного або забороненого, справедливого або несправедливого, які мають для людини неабияку значущість» [5, с. 245]. Науковці Н. Журавльова, М. Каган, М. Хайдеггер та інші тлумачать термін «цінності» як значущі для особистості предмети, явища, події. Вчені Л. Жиліна, А. Маслоу визначають цінності як предмет, що має певну користь і здатний задовольняти ті чи інші потреби. Г. Лотце, Е. Фромм, Ю. Шрейдер під цим поняттям розуміють ідеал, до якого прагне людина. Дослідники О. Краєва, Л. Орбан-Лембрик вказують, що цінності – це норма, якої варто дотримуватися.

На психологічну природу індивідуальних цінностей вказують формулювання цінностей через поняття «уявлення», «переконання». Зокрема, американський психолог М. Рокіч під цінностями розуміє «стійке переконання в тому, що «...певний спосіб поведінки або кінцева мета існування має потенційне значення з особистого або соціального погляду, на відміну від протилежного або зворотнього способу поведінки, чи кінцевої мети існування...» [4]. Він вважає, що цінності становлять основу побудови взаємовідносин людини з оточуючим світом, і розділяє їх на термінальні та інструментальні. До першої групи відносяться цінності, які сприймаються за ідеал, до якого варто прагнути, тобто вони є метою людського існування. До термінальних цінностей учений відносить активне діяльне життя, здоров'я, любов, пізнання, творчість, життєву мудрість тощо. Іншими словами, ці цінності є цілями, які ставить перед собою особистість і прагне їх досягнути. Друга група цінностей – інструментальні цінності, які розглядаються як засіб досягнення цілей. До них відносяться такі, як: акуратність, життєрадісність, освіченість, вихованість, чуйність, воля, самоконтроль тощо.

Згідно концепції цінностей Ш. Шварца, існує 10 спільних для різних культур і країн базових життєвих цінностей, які називаються мотиваційно-ціннісними типами: Влада, Досягнення, Гедонізм, Стимуляція, Самостійність, Універсалізм, Доброзичливість, Традиція, Комфортність, Безпека. Кожен з типів має мотиваційну мету, яка визначає спрямованість конкретних дій індивіда, його життєву активність і стратегію поведінки. Усі цінності науковець розподіляє на три групи: цінності, в яких виражені інтереси індивіда (Влада, Досягнення, Гедонізм, Стимуляція, Самостійність); цінності, в яких виражені інтереси групи (Доброзичливість, Традиція, Комфортність); цінності, які поєднують у собі індивідуальні та групові інтереси (Універсалізм, Безпека).

У теорії А. Маслоу цінності невіддільні від потреб і мотивів і утворюють узгоджену ієрархію, тобто залежать один від одного. Науковець поділяє цінності на дві категорії: цінності буття, тобто вищі цінності (істина, добро, краса, цілісність, життєвість, унікальність, досконалість, повнота, справедливість, порядок, простота, багатство, легкість без зусилля, самодостатність); дефіцієнтні цінності, тобто нижчі цінності, орієнтовані на задоволення певної фрустрованої потреби (мир, спокій, сон, відпочинок, затишок, захист, безпека). На думку А. Маслоу, в особистості мають переважати вищі цінності, спрямовані на самоактуалізацію, розвиток, що є сенсом буття людини. Тоді як нижчі цінності обираються заради виживання, досягнення стану гомеостазу і є необхідною передумовою функціонування вищих цінностей.

В. Франкл, розробник екзистенціальної психології, називає цінність найголовнішим моральним критерієм. У свої працях він ототожнює категорії «цінність» і «смісл», стверджуючи, що вони є абсолютною Ідеєю, Сміслом буття, Візією, яка надихає і веде, забезпечує нормальне, повноцінне життя індивіду. Цінності дають змогу людині вистояти й вижити в критичних ситуаціях. У цьому він переконався, перебуваючи під час Другої світової війни в таборі смертників і втративши там усю свою родину. Міркування на основі власного досвіду він відобразив у класичному творі «Людина в пошуках справжнього смислу». В. Франкл прийшов до висновку, що в екстремальних, надлюдських умовах виживають тільки ті особистості, які мають розвинену ціннісну свідомість і спираються на усталену систему цінностей, тобто чітко розуміють і вірять, заради чого жити, і в своїй уяві змальовують картини майбутніх перспектив. Цінності надають осмисленості життю. Відтак, вони допомагають знайти сенс свого існування, надають сили, наповнюють внутрішньою енергією, щоб здолати будь-які випробування. Вони є «маяком», що не дає загинути в потоці буденності й беззмістовності. Цінності є джерелом мотивації для індивіда, що спонукає брати відповідальність за власну поведінку, за здійснення свого життєвого сенсу. В. Франкл розмежовує три види цінностей, що наповнюють змістом індивідуальне людське буття: цінності творчості, цінності переживання та цінності відношення (ставлення) знайти та реалізувати сенс свого життя.

Ще один науковий підхід до вивчення цінностей – культурологічний – розглядає їх як елемент внутрішньої культури особистості, що закріплюється моральним та емоційним досвідом. У контексті цього підходу формулює свою позицію щодо змісту цінностей І. Бех. Він зазначає, що особистісні цінності утворюють ядро, внутрішній стержень особистості. На його думку, цінність – це психологічне утворення, що відображає найбільш безпосередньо значущу для суб'єкта узагальнену сферу довкілля, через ставлення до якої він виділяє, усвідомлює і утверджує себе, своє «Я», і в результаті цього ця сфера стає простором його життєдіяльності. Цінності сприяють перетворенню соціальних норм та ідеалів в особистісні принципи життєдіяльності [5]. Отже, цінності беруть участь у творенні «Я-концепції» індивіда.

Цінності мають ірраціональну основу. Вони стають духовним надбанням, особистісним утворенням внаслідок власного пізнання навколишнього світу, в результаті життєвих уроків за умови єдності раціонального й емоційного. При цьому емоційна сторона, на думку багатьох учених, має бути випереджувальною і провідною. З цього приводу В. Франкл говорить: «Цінності не можна передати, на них не можна вказати, їм не можна навчити, вони повинні бути пережиті...» [6, с. 12]. К. Юнг зазначає, що в емоціях народжуються найголовніші цінності. З цією позицією погоджуються й інші науковці. Зокрема, О. Сухомлинська визначає цінності як утворення, в основі яких лежать почуття людей. Науковець П. Менцер відносить до цінностей те, що почуття людини диктують визнати важливішим над усе і до чого можна прагнути, ставитись з повагою та визнанням [7].

Поняття «система цінностей» розуміється науковцями (І. Галецька, І. Семків) як стійка структура, що включає переконання, пріоритети та принципи, головні орієнтири поведінки [8]. Систему професійних цінностей педагога складають знання, вміння, ідеї, концепції, якими опанував педагог і які оцінюються ним як позитивні, тобто мають значущість для нього як конкретної людини і як представника педагогічної системи.

Вивчаючи педагогічні цінності вчителя початкової школи, дослідниця Т. Мотуз [9] класифікує їх відповідно до основних напрямів реформи Нової української школи: педагогіка партнерства; нові стандарти й результати навчання; наскрізний процес виховання; готовність до інновацій. Кожному з цих блоків відповідають свої цінності. Так, до блоку «Педагогіка партнерства» відносяться такі цінності: повага до особистості кожного, толерантність, прийняття, підтримка, співпраця, щирість, родина. Напрямок реформи «Нові стандарти й результати навчання» вимагає від учителя початкової школи сформованості цінностей дитиноцентризму, рівності, справедливості, поваги, відкритості, мотивації й заохочення учня, культури довіри. Для реалізації напрямку «Наскрізний процес виховання» для педагога важливими є наявність таких цінностей, як: патріотизм, гідність, відповідальність, толерантність, традиції, культура, здоров'я. Напрямок «Готовність до інновацій» актуалізує потребу у формуванні цінностей самореалізації, самовдосконалення, академічної свободи, творчості, пізнання, самоаналізу.

Зважаючи на те, що педагогічна професія має гуманістичну спрямованість, а найвищою цінністю є дитина, її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв здібностей, що й задає вектор спрямованості педагога, педагогічні цінності мають бути наповнені гуманістичним смислом. Великий гуманіст минулого В. Сухомлинський відзначав, що справедливість, доброта, скромність, чуйність, совість, правдивість, душевність, оптимізм – не просто ціннісні орієнтири у професійно-педагогічній діяльності, а її основа. До речі, любов до дітей він вважав критерієм цінності власного життя.

Емоції та поведінка педагога, який здійснює гуманістичний педагогічний вплив на вихованців, мають відповідати його гуманістичним цінностям. Вони виявляються в уміннях вести діалог, організувати співпрацю, партнерство, проявляти безумовне позитивне ставлення, повагу до учня, тобто приймати учня таким, як він є, незалежно від того, чи відповідає його поведінка поставленим вимогам педагога в даний момент чи ні, проявляти толерантність і справедливість до всіх учасників освітнього процесу, дотримуватись засад

педагогічної етики. Учитель має бути носієм істини, добра й краси у всіх його аспектах. Пригадаємо, що К. Штайнер, автор теорії емоційної грамотності, писав: «Єдиними емоційними здібностями, що покращують життя людей, є навички, спрямовані на любов, допомогу в співпраці, на стосунки без застосування маніпуляцій, емоційного насильства та домінування» [10].

Для того, щоб втілювати в життя ідеї гуманістичної педагогіки, учитель має володіти високо розвиненим емоційним інтелектом, що має ціннісну основу. Відтак, у процесі підготовки майбутнього вчителя до роботи в початковій школі посилена увага має бути спрямована на розвиток його ціннісно-сислової та емоційної сфери. Високий рівень емоційного інтелекту є необхідною ознакою готовності до здійснення професійно-педагогічної діяльності. Проживаючи емоційно насичену ситуацію, коли відключається здатність логічно розмірковувати й емоції зашкалюють, коли охоплюють негативні думки й дискомфортні почуття, а варто зазначити, що з такими ситуаціями дуже часто зустрічається вчитель початкової школи у своєму професійному житті, саме власна система цінностей є тим «компасом», яким керується емоційний інтелект педагога. Якщо емоційний інтелект управляє емоційними станами особистості, то цінності, ціннісні орієнтації спрямовують поведінку людини в те чи інше русло і забезпечують процеси прийняття життєво важливих рішень. Вони виступають критеріями й допомагають обрати правильне рішення в ситуації вибору.

Психотерапевт й всесвітньо відомий тренер з терапії прийняття й відповідальності. Р. Херріс розповідає, що існує три способи реагування на емоційно складну ситуацію морального вибору: 1) дистанціюватись від шкідливих думок і почуттів, уявно покинути ситуацію, вийти з неї, якщо це можливо; 2) постаратись змінити ситуацію, не зважаючи на емоційний дискомфорт й труднощі у її вирішенні, які завжди супроводжують подібні ситуації, але при цьому орієнтуючись на власну систему цінностей; 3) діяти всупереч власній системі цінностей, що призводить до внутрішнього дисбалансу, конфлікту між власною системою цінностей і цінностями опонента або суспільними цінностями. На жаль, вибір третього варіанту найбільш шкодить здоров'ю педагога.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, емоційний інтелект педагога є інструментом самоуправління й управління учасниками освітнього процесу. Він потрібен для побудови здорових і ефективних стосунків і взаємодії. Однак емоційний інтелект не матиме значення, якщо в його основі не знаходяться цінності. Сформована система цінностей дозволяє без труднощів справитися з інтенсивними негативними емоціями, відчувати любов й емпатію до дітей і навколишнього світу. Вчитель без ціннісної системи координат перетворюється в маніпулятора й безжального тирана. В його руках емоційний інтелект, відштовхуючись від егоїстичних мотивів, стає зброєю маніпуляцій іншими заради власної вигоди. Застерегти від подібного може тільки якісна підготовка майбутніх учителів початкової школи, у змісті якої особлива увага приділяється розвитку ціннісно-сислової й емоційної сфери, побудові власної системи цінностей і розвитку емоційного інтелекту.

Перспективним для подальших досліджень вважаємо розгляд діяльнісного та компетентнісного підходу в розвитку емоційного інтелекту майбутніх учителів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Академічний тлумачний словник української мови : в 11 т. / Білодід І. К. та ін. Київ : Наукова думка, 1980. Т. 10. 918 с.
- [2] Гладько В. Сучасний світ крізь призму загальнолюдських цінностей. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35109/1/580.pdf> (Дата звернення: 1.08.2024).
- [3] Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. Київ : Нова книга, 2001. 434 с.
- [4] Rokeach M. The Nature of Human Values. New-York : Free Press, 1973. 438 p.

- [5] Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології. Педагогіка і психологія. 1999. № 3. С. 5-14.
- [6] Малімон Л. Я., Пашкіна А. М. Гармонізація індивідуальних та групових організаційних цінностей в місцевих органах виконавчої влади : навч.-метод. посіб. Луцьк : СПД Гадак Жанна Володимирівна, 2014. 136 с.
- [7] Куций О. А. Організаційні цінності: теоретичний аналіз поняття та практичних аспектів застосування. Вісник Національного університету оборони України. 2022. 4(68). С. 80 – 87.
- [8] Галецька І., Семків І. Індивідуальні цінності в дискурсі психологічних теорій. Соціогуманітарні проблеми людини. 2006. № 2. С. 192.
- [9] Мотуз Т. В. Цінності професійної діяльності вчителя початкових класів Нової української школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 70. Т. 3. С. 85 – 88.
- [10] Штайнер К. Эмоциональная грамотность: интеллект с сердцем. Руководство по улучшению личных и профессиональных отношений. Киев : НВП «Интерсервис», 2016. 303 с.

AXIOLOGICAL BASIS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Basiuk Nataliia Anatoliivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Primary Education and Professional Language Culture,
Ivan Franko Zhytomyr State University,
Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID: 0000 -0002-5964-6098
natabasyuk@ukr.net

Abstract. In the article, the author focuses on revealing the essence of the axiological approach in the development of emotional intelligence of future specialists of primary school. Values are considered as the main orientations that direct thinking, and as the main directions that determine and coordinate the behavior of the personality of the future teacher. The concept of "value", "value system" as a category of philosophy, sociology, psychology, pedagogy is analyzed. The main scientific concepts of emotional intelligence are listed and the essence of the concept of "emotional intelligence" is clarified. It has been established that in relation to values, emotional intelligence has a dual nature: on the one hand, an individual in his own manifestations of emotions is guided by the system of values formed in him; on the other hand, emotional intelligence affects the formation of values and worldview of an individual. It is noted that values contain an irrational component in their composition, as they become a spiritual asset, a personal formation thanks to the combination of rational and emotional. At the same time, the emotional side takes a dominant and anticipatory position. The views of foreign and domestic scientists (M. Rokich, Sh. Schwartz, A. Maslow, V. Frankl, I. Bech, T. Motuz) on the content of values and pedagogical values and different approaches to their classification are considered. Emotional intelligence based on one's own system of values and value orientations helps a primary school teacher to identify and understand one's own emotions and the emotions of pupils, to subject them to an ethical assessment in accordance with one's own value system of coordinates, to manage feelings and emotions, to restrain their intensity depending on the situation, to prevent and in case of their appearance - to settle conflicts, to make the right decisions in a choice situation. At the same time, healthy relations with the participants of the educational process are maintained and there is no divergence with the system of personal values. Focusing on the values of truth, goodness, beauty, justice, conscience, sensitivity and others help students become real humane teachers for whom the child is the highest value.

Keywords: emotional intelligence; axiological approach; values; value system; future primary school teacher.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukraïnskoi movy : v 11 t. / Bilodid I. K. ta in. Kyiv : Naukova dumka, 1980. T. 10. 918 s. (In Ukrainian).
- [2] Hlado, V. Suchasnyi svit kriz pryzmu zahalnoliudskykh tsinnosteï. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35109/1/580.pdf> (In Ukrainian).
- [3] Maksymenko, S. D. (2001). Zahalna psykholohiia : pidruchnyk. Kyiv : Nova knyha. 434 s.
- [4] Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values. New-York : Free Press. 438 r. (In English).

- [5] Bekh, I. D. (1999). Vychovannia pidrostaichoi osobystosti na zasadakh novoi metodolohii. *Pedahohika i psykholohiia*. № 3. S. 5-14.
- [6] Malimon, L. Ya., Pashkina, A. M. (2014). *Harmonizatsiia individualnykh ta hrupovykh orhanizatsiinykh tsinnosti v mistsevykh orhanakh vykonavchoi vlady : navch.-metod. posib.* Lutsk : SPD Hadiak Zhanna Volodymyrivna. 136 s. (In Ukrainian).
- [7] Kutsyi, O. A. (2022). Orhanizatsiini tsinnosti: teoretychnyi analiz poniattia ta praktychnykh aspektiv zastosuvannia. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. 4(68). S. 80 – 87. (In Ukrainian).
- [8] Haletska, I., Semkiv, I. (2006). Individualni tsinnosti v dyskursi psykholohichnykh teorii. *Sotsiohumanitarni problemy liudyny*. № 2. S. 192. (In Ukrainian).
- [9] Motuz, T. V. (2020). Tsinnosti profesiinoi diialnosti vchytelia pochatkovykh klasiv Novoi ukrainskoi shkoly. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 70. T. 3. S. 85 – 88. (In Ukrainian).
- [10] Shtajner, K. (2016). *Jemocional'naja gramotnost': intellekt s serdцем. Rukovodstvo po uluchsheniju lichnyh i professional'nyh otnoshenij.* Kiev : NVP «Interservis». 303 s. (In Ukrainian).

УДК 373.5.016:81'243]:004.8

DOI: 10.31652/2412-1142-2024-73-53-60

Chukhno Olena Anatoliivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of General Linguistics and Romano-Germanic Philology,

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

Kharkiv, Ukraine

ORCID ID: 0000-0001-9601-3321

chuhno.ola@hnpu.edu.ua

TEACHERS AND LEARNERS' PERSPECTIVES ON THE USE OF GENERATIVE AI IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract. The rapid advancement of artificial intelligence has significantly impacted modern education. The study explores the attitudes of Ukrainian teachers and students towards generative artificial intelligence tools in the context of English language teaching and learning. The topicality of the research stems from the accelerated adoption of online educational tools in Ukraine due to the COVID-19 pandemic and Russia's full-scale invasion. The study aims to explore how these circumstances have shaped perceptions of generative artificial intelligence and influenced its use in education.

An online survey conducted in April 2024 collected data from 683 participants, including English language teachers, university students, and senior school learners from several Ukrainian regions. The results of the survey reveal a primarily positive attitude to artificial intelligence among both teachers and students, although students show a significantly higher level of positivity. The learners' familiarity with such technologies and their integration into students' daily lives may contribute to this positive outlook, while the teachers exhibit more caution due to concerns about the impact of artificial intelligence on traditional teaching methods.

The study highlights common concerns about artificial intelligence tools, including generated data reliability issues, the risks of violating academic integrity and undermining critical thinking. Despite these drawbacks, their perceived benefits, such as the ability to generate educational materials quickly and provide instant answers, are valued by both groups. The author emphasises the need for tailored integration strategies that address the specific context of Ukrainian education.

Recommendations based on the survey results include conducting training sessions on the use of artificial intelligence tools for educators, creating clear ethical guidelines on the use of generative artificial intelligence at different educational levels, and developing assignments which are resistant to generative artificial intelligence responses in order to enhance students' critical thinking.

Key words: education, English language teaching and learning, generative artificial intelligence.